

החת"ס [דרשות ח"ב דס"ה] דהעיקר לספר בניסי ה' ונפלאותיו ולא לפלפל בהלכה, מ"מ לא בא לשלול העסק בהלכות פסח מכל וכל, ועיין בשו"ת בצל החכמה [ח"ו סימן מז] שכתב דעיקר היציאת יד"ח בסיפור נסים ונפלאות שנעשו לאבותינו ביום הזה, אך העסק בהלכות פסח יש בו משום סיפור יצי"מ ע"כ. ועיין עוד בכף החיים סופר [תפא, י] שכתב דכיון דחייבים לעסוק בהלכות הפסח, ראוי ללמוד משניות פסחים קודם ברהמ"ז ע"כ. ומקורו בשל"ה [יומא, תוכחות מוסר ו] וכמ"ש האר"י בשה"כ [ד"צ ע"א] בליל ר"ה, ועי"ע בשו"ת שרידי אש [ח"ב סימן לט] דבדאי שהעסק בהלכות פסח הוא חלק מסיפור יצי"מ והביא ראיה מהתוספתא הג"ל, ועי"ע מש"ב בשו"ת מנחת יצחק [ח"ו סימן ג], ובשו"ת אבני נזר [או"ח סימן שפג] כתב שהחולה שאינו יכול לאכול מרור אלא פחות מכזית, ילמד ברמב"ם הלכות סדר ליל פסח, וכשיגיע לברכת מרור יאמרנה בשם ומלכות ויאכל המרור ע"כ. ואפשר לומר עוד דסברת הרמב"ם והטור דעיקר סיפור יצי"מ הוא עד חצות, דהוי בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ולכן גם מרן השו"ע [תעו, א] כתב שיהא זהיר לאכול האפיקומן קודם חצות, וכמ"ש הרא"ש שנכון להחמיר כסברת ראב"ע ורבא שסוברים שמצות מצה עד חצות, ולדעת הר"ן גם הלל יזהר לקרוא קודם חצות, והיינו לכתחילה משום מצות סיפור יצי"מ, ואה"נ אחרי חצות ישב וילמד בהלכות פסח אחר סיום ההגדה, ולזה יסכימו גם הטור וסיעתו, וגם הרמב"ם ז"ל ס"ל דהוי עוסקים בהלכות קרבן פסח, ומעתה שקטה הארץ.

בסיכום, מ"ע מן התורה לספר ביציאת מצרים, וקריאת ההגדה היא חיוב מעיקר הדין, כי זה המינימום ההכרחי, כי יש בה השאלות והתשובות, סיפור ההשתלשלות של מעשה הירידה למצרים, השיעבוד והצער והדוחק, המכות האותות והמופתים יצי"מ וקי"ס, ויזהירו את הנשים וכל המשתתפים שיקשיבו לקול הקורא את ההגדה, ויוצאים יד"ח בשמיעה וא"צ שכל אחד יקרא לעצמו, כי ברוב עם הדרת מלך, ויחלקו הקריאה בין כל המסובים, ונוהגים שכולם אומרים יחד

המלים פסח מצה ומרור, גם נוהגים לומר מה נשתנה במקלה אחר שהילדים אומרים אותה, ובהרהור אינו יוצא יד"ח אלא בקריאה או בשמיעה מאחר, ונוהגים ללמוד בהלכות הפסח או משניות מסכת פסחים אחר חצות. וכל המרבה ומאריך בלימוד עד שתחטפנו שינה הרי זה משובח.

מנהג

והקב"ה ברחמיו המרובים יחיש לגאלנו וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ב"ב כי"ר.

סימן מב

מנהג ההילולא בל"ג לעומר

נשאלתי מאברכים ת"ח אם יום ל"ג לעומר הוא יום פטירת הרשב"י זיע"א אם לאו, ומהו מקור המנהג לשמחה וההילולא ביום זה.

תשובה: בתלמוד [יבמות סב:] "שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת ועד אנטיפרס. וכולם מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם. עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם, רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע. והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת" ע"כ. ורבנו חיים ויטאל זלה"ה כתב בשער הכוונות [דפ"ו ע"א] "והמנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל"ג לעומר ע"ק רשב"י ור"א בנו הקבורים במידון, ואוכלים ושותים ושמחים שם, ראיתי למורי ז"ל שהלך לשם פ"א ביום ל"ג לעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם ג' ימים, וזה היה פעם ראשונה שבא ממצרים, אבל אין אני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הוה הנפלאה שהשיג אח"כ. והר"ר יונתן שאגיש העיד לי שקודם שהלכתי אני אצלו ללמוד עם מו"ל, שהוליך את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו, ושם גילו את ראשו

כמנהג הידוע ועשה שם יום משתה ושמחה. גם העיד הר"ר אברהם הלוי כי בשנה הנזכרת הלך גם הוא שם והיה נוהג לומר בכל יום בברכת תשכון, נחם ה' אלקינו את אבלי ציון וכו', וגם בהיותו שם אמר נחם. ואחר שגמר העמידה, א"ל מו"ל כי ראה בהקיץ את רשב"י ע"ה עומד על קברו ואמר לו: אמור אל האיש הזה אברהם הלוי, כי למה אומר נחם ביום שמחתנו וכו', וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג הזה הנזכר, ובפרט כי רשב"י ע"ה הוא מחמשה תלמידיו הגדולים של רבי עקיבא ולכן זמן שמחתו ביום ל"ג לעומר. ע"כ. נמצינו למדים מכל הנזכר כי אותם כ"ד אלף תלמידי רע"ק מתו בימי העומר עד ל"ג לעומר. ובאותו יום סמך את רשב"י וחביריו. וכמ"ש הב"י [תצג] בשם הרד"א הר"ה והר"י אבן שועיב. וכן מפורש בדברי הגמרא שאותם כ"ד אלף מתו, ואותם החמשה נתקיימו. וכדברי האר"י ז"ל שאמר לו רשב"י למה אומר נחם ביום שמחתנו לשון רבים שביום זה נסמכו. וכן דקדק מרן החיד"א זלה"ה [שי"ב אר"ח תצג].

החיד"א זלה"ה

ברם זה יצא ראשונה הספר פרי עץ חיים להמקובל מהר"ם פאפירש כץ זצ"ל ונמשכו אחריו רבים מהאחרונים, שכתב [שער ספירת העומר פרק ז] וז"ל "כבר ביארנו שהם ימי הדינים, שהם סוד ש"ך דינים. אמנם בימים האלו אין בז"א עדיין רק מוחין דקטנות, ולכן מתו כ"ד אלף תלמידי רע"ק בזמן העומר. וסוד הענין שכבר ידעת שרע"ק שורש נשמתו מן החמשה גבורות, רק שאינו מבחינת ה' גבורות אחרי התפשטותם, רק בהיותם בשרשם למעלה במקום הדעת דז"א. והנה הכ"ד אלף תלמידים שלו היו מן המוחין דקטנות אלקים, ולכן היו מקטרגים ושונאים זא"ז וכו', ולזה שרשם מן הדינים, לכן בימי העומר שאז התעוררות הדינים, אז פגעה בהם מדה"ד של קטנות ומתו בקטנותם. ובבא ל"ג בעומר אז נתגלה שם אכד"ט שבבינה וכו', ובהתגלות שם זה אז פסקו מלמות כי הוא רחמים, ואז סמך רע"ק תלמידים אחרים שהם ר"מ ור"י וכו', שם ה"ג דגדלות נגד ה' אותיות אכד"ט רחמים, ואלו נתקיימו בעולם

והגדילו ועשו פרי", ואח"כ כתב מעשה הר"א הלוי שאמר נחם וסיים וז"ל: "והטעם שמת רשב"י ביום ל"ג בעומר, כי הוא מתלמידי רבי עקיבא הג"ל שמתו בספירת העומר הנזכרים לעיל". ע"כ. והנה כל המעיין הישר תמה תמה יקרא דבתחילה כתב ואלו נתקיימו בעולם והגדילו ועשו פרי, ואח"כ כתב הטעם שמת רשב"י בל"ג שהוא מתלמידי רע"ק. ולולי דמסתפינא הוה אמינא שהקטע האחרון הוא תוספת הגהה למי מהמעיינים בספר ונכנס אח"כ ע"י המדפיסים בגוף הספר. וכפי ששמענו מזקנים וכן ממו"א זלה"ה שיש עירוב דברים בספר פע"ח, וכן תמצא שינויים מהותיים בנוסחאות בדפוסים השונים של פע"ח. ובפרט שבשער הכוונות למהרח"ו נאמן ביתו של רבנו האר"י לא נזכר דבר מענין פטירתו של רשב"י ביום ל"ג אלא שהוא יום שמחתנו דוקא דהיינו יום שבו הוסמכו ע"י רבי עקיבא. ואנחנו תמיד סומכים על שמונה שערים למהרח"ו שהם המדויקים. [וכמ"ש בהקדמת מהרח"ו שנדפסה בתחילת ספר עץ חיים. ובדברי הרש"ש בנהר שלום דל"ד ע"א, ובדברי החיד"א בשם הגדולים ערך הרח"ו]. צא ולמד מ"ש גאון עוזינו החיד"א זלה"ה [שם הגדולים, ספרים כוונות] וז"ל "וכבר כתבנו כמה פעמים שיש חילופים באופן הכוונות בספרים האמורים למ"ש בשעה"כ למהרש"ו, ואין ספק שעל שעה"כ של מהרש"ו [הוא ר' שמואל בן מהרח"ו] יש לסמוך, כי הוא זה האמת שכתוב מטהרת יד הקודש מהרח"ו ויעתק משם, וסיבת שינויים אלו, כי לרוב חשקם היו חמודים חימודא דאורייתא וגונבים הכתיבות, ויש שהיו שומעים ואח"כ כותבים בביתם וכיוצא, וגם מסיבת מעתיקים שלא ידעו ולא יבינו". ע"כ.

ואנכי הרואה למרנא הגאון רבנו החיד"א זצ"ל בספרו ברכי יוסף [אר"ח תצג, ד] וז"ל "כתב המג"א משם כתבי האר"י דגדול א' אמר נחם ונענש, והשיגו יד אהרן דלא נענש אלא מפני שמחת רשב"י ע"ש. ולק"מ דיום ל"ג לעומר הוא יום שמחת רשב"י וכן משמע שם בספר הכוונות שסידר מהרש"ו. וגם כתבו דפטירת רשב"י היה יום ל"ג לעומר והוא יומא דהילולא דיליה. אך עכ"ז

עדיין אפשר דהקפידא היה שהיה שם על ציון רשב"י והראיה שלא נענש מקודם כשאמר בשנים שעברו" ע"כ. והניף ידו שנית וכתב בספרו שיורי ברכה [שם תצג] "ומ"ש בברכ"י בסימן זה דיש מי שכתב דפטירת רשב"י ע"ה זיע"א בל"ג לעומר, כ"כ בפע"ח. אך כבר נודע דנוסחאות כתבי האר"י ז"ל היה עירבוב וטעות סופר. והנוסחא האמיתית היא נוסחת ח' שערים שסידר מהרש"ו וכו'. ובשעה"כ כתב שיש שורש בשמחה זו ולא בא בפיו לומר שהוא פטירת רשב"י ע"ה. ואפשר שהכוונה כמ"ש לעיל דביום ל"ג לעומר התחיל ללמד רבי עקיבא לרשב"י וחבריו ודו"ק היטב" עכ"ל הטהור. וכמוהו כתב מורנו הרב יוסף חיים זצ"ל בספרו רב פעלים [ח"א אר"ה סימן יא] בנדונו בענין אמירת חצי פסוק על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו בקידוש שחרית שבת שמקורו בפע"ח וכתב וז"ל בקיצור "מצינו להגאון חיד"א בשיר"ב שכתב שאין לסמוך ע"ז כ"כ, התם שאני, כי גם בספר פע"ח לא נזכר ד"ז בכל ספרי פע"ח, שיש דפוסים שלא נזכר בהם ד"ז. ועוד התם מצא טעם לטעון משום דבספר הכוונות נחית לעשות שייכות לאותו היום עם רשב"י, ואמאי לא זכר שם גם דבר זה, והן אמת כי על זו הטענה יש להשיב". וכן בספרו דעת ותבונה [ד"ד ע"א] העתיק דברי החיד"א הג"ל במילואם. ועיין בספר הילולא רבה והוא סדר לימוד המתקן ללמדו בליל ל"ג לעומר, אשר חיברו רבנו הרב יוסף חיים זצ"ל, והדפיסו בחייו בשנת תרל"ו [ברבות הטובה] בליוורנו, כאשר כתב הוא עצמו בספר לשון חכמים [ח"א סימן נז], וכתב בו כמה בקשות ופיוטים הקדמות וביאורים. ובשום מקום מהם לא הזכיר ואפילו ברמז שיום ל"ג לעומר הוא יום פטירת הרשב"י. וגדולה מזאת שם [עמוד קפז] כתב וז"ל: "ודע כי מוסר גדול וכו', גם יש לנו ללמוד מכל הנז"ל שגם לרבי עקיבא זיע"א, יש שמחה ביום ל"ג בגילוי השם הנזכר [אכדט"ם], ולכן יושבי עיה"ק טבריה גם המה ילכו להשתטח במערת רבי עקיבא ולשמוח שם. גם עוד ילכו למצבת רמבעה"נ זיע"א, אפשר גם הוא יש לו שמחה ביום זה. כי הוא מחמשה תלמידי רע"ק זיע"א וכו', וכן

יושבי צפת ההולכים למירון, צריכים הם ללכת אצל מצבת התנא הקדוש ר' יהודה בר אלעאי זיע"א, כי גם ריב"א הוא מחמשה תלמידים". עכ"ל.

וכן בקודש חזיתיה להגאון רבנו חזקיה די סילביה זצ"ל בספרו פרי חדש [אר"ה תצג, ב] שכתב וז"ל "יש לדקדק בשמחה זו למה, ואי משום שפסקו מלמות מה בכך הרי לא נשאר אחד מהם וכולם מתו, ומה טיבה של שמחה זו? ואפשר שהשמחה היא על אותם תלמידים שהוסיף אח"כ רבי עקיבא שלא מתו כאלו" עכ"ל. הרי לך שעיקר תקנת השמחה ביום זה משום שנשארו בחיים חמשת התלמידים והעמידו העולם בתורתם, ולא הזכירו כלל ענין יום פטירת הרשב"י. ועיין להגאון חיד"א זיע"א בספרו מורה באצבע [אות רכג] שכתב, יום ל"ג לעומר ירבה שמחה לכבוד רשב"י זיע"א כי הוא יומא דהילולא דיליה ונודע שרצונו הוא שישמחו ביום זה, וכו', ויש מי שנהג לעשות לימוד בליל ל"ג לעומר בי עשרה ללמוד שבחי רשב"י המפורזים בזהר ואדרא זוטא והוא מנהג יפה ע"כ. ובספרו טוב עין [יה, פז] כתב "הטעם שעושים שמחה בל"ג לעומר, אפשר שרבי עקיבא התחיל לשנות לרשב"י וחבריו ביום ל"ג לעומר, ויארר להם שחזרה עטרה ליושנה ולכך עושים שמחה". ובספרו מראית העין [ליקוטים ז, ח] כתב "ומה שכתבתי בברכ"י שיש שכתבו שפטירת רשב"י היה יום ל"ג לעומר, כן הוא בפע"ח, ואפשר שהכוונה כמ"ש אני עני בטוב עין דביום ל"ג לעומר התחיל ללמד רבי עקיבא לרשב"י וחבריו ודו"ק היטב" ע"כ. וראה לרבנו חיים פלאגי זיע"א בספרו מועד לכל חי [סימן ז, אות ז] שכתב "ל"ג לעומר בכל תפוצות ישראל עושים הילולא רבא על הקדוש התנא האלקי רשב"י זיע"א", וכן להלן [אות ח] כתב "אשרי שיאחו ספר שבחי רשב"י או בספר הילולא רבא להגות לילו ויומו". ודקדק בדבריו שלא הזכיר פטירת רשב"י כלל, מה גם שאח"כ לקמן [סעיף יא] כתב "יום כ"ח אייר שמת שמואל הנביא". ע"כ.

אמנם בקושטא דמילתא רבים מגדולי האחרונים כתבו שיום ל"ג לעומר הוא יום פטירת הרשב"י זיע"א.

וגם כמה מהפסוקים כתבו בזה בכמה מקומות אגב את יום ל"ג כיום פטירתו. כנזכר בספר יערות דבש [ח"ב] יום ל"ג לעומר אז מת והיה למעלה הילולא, וזכות רשב"י מסייעת למיטהר. וכ"כ בני יששכר [אייר פרק ג, אות ב-ו] וחיי אדם [קלא, יא] וסידור ר"ז ושער יששכר והראשל"צ ר' אברהם אשכנזי בהסכמתו לספר כבוד מלכים. ועיין ערוך השלחן [או"ח תצג] ועוד, ועיין להגאון רבנו יוסף חיים בספרו כתר מלכות [שבספר עטרת תפארת סימן רה] שכתב וז"ל "כל צדיק וצדיק שאתה יודע יום שנפטר בו, תזכיר שמו אותו היום. דרך משל יום שבעה באדר שבו נפטר מרע"ה תאמר אותו היום בפיו: "משה רבנו עליו השלום זכרונו לברכה וטובה", וכן שאר צדיקים וכו', וכן רשב"י זיע"א שנפטר יום ל"ג לעומר", עכ"ל הסהור. ופלא הוא דמר ניהו דמספקא ליה והעתיק דברי החיד"א בספרו דעת ותבונה, וכן בספר הילולא רבה לא זכר שר מאומה מענין זה. ויש ליישב. וכן מצאתי לעוד כמה מגדולים בדומה לזה ואכמ"ל.

ודע שבכל כתבי הראשונים לא מצאנו זכר לענין זה כלל, ורק בשלש מאות שנה האחרונים נתחדש דבר זה ולא מצאנו לו מקור. ועיין בדברי המאירי [יבמות סב:] שכל טעם שהוא יום שמחה שבו פסקו מלמות. וכ"כ בדרשות מהרי"ל [יה, ה] והרב בית דוד [סימן ערב] חילק לדין הספרדים שלגבי נפ"א ותחנון אין אומרים, אך תספורת ממתנים יום ל"ד. ועיין במהרש"א [מ"ק כח:] שכתב "וזכר לדבר שאנו מדקדקים לעשות יו"ט קצת בל"ג בעומר לזכר שבו עברו רוב ימים שהם שני חלקים ממ"ט ימי ספירה, יום לשנה ששוב אין אדם חוטא שהם ל"ב שנים אחר עשרים שנים של ימי הנעורים כאמור, שזו מיתת שמואל הרמתי". ע"כ. וכולם לא הזכירו כלל יום פטירת הרשב"י. גם בכל ספרי הגוסעים המפורסמים אשר תרו את אר"י והמקומות הקדושים לנו ובכללם קבר רשב"י במירון, כגון רבי בנימין מטודילה בראשית האלף הנוכחי, ור' יעקב ב"ר נתנאל הכהן, ור' שמואל ב"ר שמשון, ור' יעקב שליח רבו יחיאל מפאריס. שכולם ביקרו במירון לפני שבע מאות שנה והזכירו קבר רשב"י

ועוד, ולא הזכירו מאומה ממנהג ההשתטחות בל"ג לעומר וההדלקה ומכל שכן מיום פטירתו. ומה שנראה כי רק סמוך לתקופת האר"י התחיל המנהג של העליה לקבר רשב"י ביום ל"ג, ואח"כ שיערו ההמונים בנפשם שהוא יום פטירתו. ועיין בספר מצרף לחכמה [דמ"ו] שכתב וז"ל: "שתי פעמים בשנה חוק ולא יעבור, הולכים כל חכמי סגולה הבקאים בחכמת האמת יותר מכל החכמים, למירון ששם קבורים רשב"י ור"א בנו והלל ושמאי ורבי יוחנן הסנדלר. ויושבים שם בין רשב"י ור' אלעזר י' ימים וי' לילות רצופים ועוסקים בספרי הווהר. דהיינו חכם אחד מגיד והאחרים מקשיבים. וזה הסדר הם עושים י' ימים קודם שבועות וי' ימים קודם ר"ה תמיד" עכ"ל. ועי"ע בספר עמק המלך מזמן האר"י זיע"א [הקדמה פרק ו] שכתב על רבותיו כמוהר"ר מסעוד סגי נהור וכמוהר"ר סולימאן מערבי מעוצם בקיאותם בכתבי הרח"ו "והם בקיאים בהם כמו בא"ב, וכן הם בקיאים בכל הווהר ובתיקונים מאירים לפנייהם כאור השמש להיות ששני פעמים בשנה חוק ולא יעבור הולכים כל חכמי סגולה הבקאים בחכמת האמת יותר מעשרים חכמים למירון ששם קבור רשב"י ור"א וכו', י' ימים קודם שבועות וי' ימים קודם ר"ה תמיד". וכ"כ המקובל ר' אלעזר אזכרי בהקדמת ספרו ספר חרדים "אמר המחבר בהיות חברים מקשיבים אצל ציון רשב"י עוסקים באמרות אמרות טהורות כדרכנו פעמיים בשנה מעת לעת ומפקידה לפקידה". ע"כ. מכל הנזכר תראה שלא היה המנהג נפוץ כמו היום שהולכים בל"ג לעומר למירון. וייתכן שיש לחלק כי לימוד תורה היו נוהגים לעסוק י' ימים קודם שבועות וי' ימים קודם ר"ה. אך בל"ג לעומר יש שהיו הולכים ושמחים שם כנזכר בשער הכוונות. והמנהג הקדום היה סמוך לשבועות ור"ה, ולא מצאנו מקור קדום למנהג ההשתטחות בל"ג לעומר. ויתכן שממנהג זה ללכת שם עשרה ימים קודם שבועות נשתרבה ללכת מל"ג לעומר.

וזאת מצאתי בספר דרכי ציון והוב"ד בטעמי המנהגים להרב שפרלינג [עמוד רס]. וכן בספר התודעה

לר"א כי טוב. שהביאו בשם אגרת מרבנו עובדיה מברטנורא לאחיו משנת רמ"ט שהזכיר "ח"י אייר יום מיתתו [של הרשב"י] באים מכל הסביבות ומדליקים אבוקות גדולות". ע"כ. ואני חפשתי באגרות רבנו עובדיה מברטנורא שנדפסו בכמה מקומות, וכן באוצר מסעות כפי שהעתיקם ^האברהם בן משולם מפירצה בשנת של"ב מכת"י ר' ישראל מקורטונא שנמצא כיום בבימ"ד לרבנים בניו יורק והנחשב לכת"י מקורי נאמן ולא נזכר כל זה כלל. ואדברא תמצא באיגרתו לאחיו שכתב וז"ל "אני לא יצאתי מירושלים ולא היה לי פנאי ללכת אנה ואנה, ע"כ לא אוכל דבר מאומה מן הגליל ושאר המדינות כי אם מפי השמועה" ע"כ. ולא הזכיר מקבר הרשב"י כלל בשום מכתב שם. ואני חושש שנתחלף לו לדרכי ציון אגרת אחרת באיגרת הברטנורא, כי בזמנו לא היה נהוג ללכת למירון בל"ג לעומר בהמון, אלא סמוך לחג השבועות כמו שכתבנו לעיל, ולפי הנראה מספרים רק משנת ש"כ והלאה התחיל המנהג להתפשט. [ובספר שבחי ירושלים משנת רפ"ב הזכיר המנהג שהיו מתקבצים שם בט"ו אייר מדמשק ומצפת].

זאת ועוד אחרת אם יום ל"ג הוא יום פטירת רשב"י מדוע לא הוזכר או לפחות נרמז ממנו מאומה בספר זוה"ק, ולא נכתב בדברי האר"י, וגם לא בדברי הרש"ש. ואפילו לא נזכר במנהגי בית אל שכתב ר' אברהם גאגין [שם אות נח], "המנהג לעשות לימוד בביהכנ"ס בל"ג לעומר לכבוד התנא רשב"י זיע"א, ובליל עשרה בשבט לכבוד מורנו הרש"ש זלה"ה אשר ביום הנזכר עלה שמים", ומדוע לא הזכיר פטירת הרשב"י, אלא לכבוד דוקא, דהיינו יום שמחתו וסמיכתו, וכן כל חכמי הקבלה השותים בצמא דברי הרשב"י לא הזכירו בכתביהם יום פטירתו כלל כמו הרמב"ן, הרקאנטי, כתם פז, מעבר יבק, הרמ"ע מפאנו ועוד. ואם רבי לא שנאה רבי חייא מנא ליה. ורבים ביקשו להביא ראיה מהנזכר באדרא זוטא [זוה"ק האוינו רצא]. שאמר רשב"י "דהא חמינא דכולהו חדאן בהאי הילולא דילי, וכולהו זמינין בההוא עלמא בהילולא דילי זכאה חולקי". וכ"כ עוד [שם ע"ב]

"שמעו קלא עולו ואתכבשו להילולא דרבי שמעון". ע"כ. ומה ראייה שנפטר ביום ל"ג לעומר. וכן מצאתי בשו"ת יצחק ירנן [ח"א סימן מג] שהביא ראייה מספר יין הרקח שכתב "נקרא יום פטירת רשב"י יומא דהילולא כי בו חובר אדרא זוטא". ע"כ ומה ראייה שהיה זה בל"ג לעומר. וכי מפני שאנחנו קוראים ליום ל"ג לעומר הילולא דרשב"י מוכרח שהוא יום פטירתו? זה לחוד וזה לחוד. יום ל"ג לעומר הוא יום שמחתו של רשב"י כמ"ש בשער הכוונות. ולשעת פטירתו קרא הילולא דילי. ולעולם כל צדיק פטירתו היא הילולתו, וכי משום כך נעשה שמחה בפטירתו? חלילה וחלילה. וכך כתבו כל המפרשים דבפטירת צדיק אנחנו בוכים ובשמים שמחים. בסוד סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות. וכנזכר בגמרא [מ"ק כה:] רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק. וכל השמחה וההילולא בשמים היא, ופה מספידים ובוכים. וכן תמצא בזה"ק [ויחי ריו:] גבי רבי יצחק שיצאו לקראתו י"ב צדיקים, וכתב הרמ"ק כי השכינה מתעלה בפטירת הצדיק ונקרא אותו יום "יומא דהילולא דעילאי". ועי"ע בקינת סתרים לרבי אברהם גלאנטי שבפטירת צדיק מתעוררים כל המעשים טובים שעשה ונקרא הילולא רבה. ולזה התכוון הרשב"י, ואין מכאן ראייה ליום ל"ג לעומר.

וחזי' הוית להגאון שואל ומשיב [חמישאה סימן טל] שכתב מעין מה שכתבתי ושו"ש שכיונתי לדבריו וז"ל "ואם הוזהר קרא הילולא דרשב"י היינו לו שבודאי שמחה לו שהלך למנוחות אבל אותנו עזב לאנחה וכו'. ואדרבה במות צדיק וחכם יש להתענות [עפ"י ירושלמי סוף מו"ק, שו"ע או"ח תקף, של"ה דד"ז] ואנו מתענים על מיתת צדיקים, ואיך נעשה יו"ט במות רבנו הגדול רשב"י ז"ל... והרבה יש לדבר בזה ומה אעשה כי בעוה"ר לא ישמעו בזה לקול המורים. וכבר אמרו כשם שמצוה לומר וכו', וחושבים ההמון שעושים מצוה שקשה לפרוש. וישראל קדושים שרוצים לזכות במצוה. ופשיטא שבימי האר"י ושאר קדושים אשר בארץ לא היו עושים רק לימוד על קבר ותפילות ותחנונים שבמותו, וכיום זה

יעורר רחמים על ישראל. ופשיטא שהב"י וסיעתו לא היו מניחים לעשות כזאת. ורק אח"כ נתפשט המנהג ואח"כ חשבו למנהג קדום ומתייראים שלא ייענשו. ואני ערב להם שאם היו לוקחים אותו ממון והיו מפרנסים עניי אר"י בזה שיותר היה ניחא לרשב"י והנאה לו הנאה לעולם" ע"כ. והשיג עליו השד"ח [ח"ה דף ח] וז"ל "כל זה הוא היפוך המקובל אשר שמענו ונדעם שמרן הב"י וגדולי דורו היו עולים למירון מקום קבורת רשב"י וששים ושמונים ביומא דהילולא דיליה, וכ"כ בקמח סולנו בשם ספר א"ץ בהנהגות האר"י, וכ"כ בספר זכר דוד [פל"ח] עכ"ל. והביא אח"כ באורך המעשה מהאר"י ור"א הלוי. ואם לדין יש תשובה. דאה"ג הביא האר"י בנו לתגלחת אך העיר מהרח"ו שם שאינו יודע אם היה זה אחר שהגיע למדרגות וההשגות הידועות. גם כתבנו לעיל שהיה מנהגם ללמוד שם תורה. ובשבחי האר"י הביא מעשה שביקשו חכמי צפת לבטל המנהג לעלות למירון בל"ג לעומר מפני תערובת אנשים ונשים ביחד. ומשמע משם שהמונים היו עולים ושותים. אך החכמים היו עוסקים בתורה ובתפלה כמ"ש הגאון שואל ומשיב. ויש מהחכמים שהיו נמנעים מלעלות בל"ג לעומר למירון. ואמנם רבנו האר"י עלה לשם ואולי היתה סיבה משום נדר או דבר אחר שעלה לגלח את בנו וכמדומני שכך שמעתי ממו"א זלה"ה. גם דברי השו"מ קאי על ההמונים המבוכים הונם וזמנם על מאכלים וסעודות ומחולות ואינם עוסקים בתורה, שבוה לא ניחא היה להרשב"י זיע"א. וראה בארץ החיים סתהון [אר"ח תצג] שכתב שיש שורש במנהג זה של משתה ושמחה מטעם שהרשב"י מחמשה תלמידי רע"ק שנסמכו ביום הזה. והביא דברי החיד"א במראית העין שכתב שאין לסמוך על דברי פע"ח שהוא יום פטירתו, אלא הוא יום שהוסמכו ומילאו כל הארץ תורה. וסיים וז"ל "ובזה מתורץ קושית העולם ממאי דקי"ל [סימן תקפ] דיום פטירת הצדיקים בכל שנה הוא יום תענית" ע"כ. ועיין בשו"ת שם אריה [סימן יד] שכתב שטעם השמחה עפ"י המבואר בגמרא [שבת לג:] שהמלכות גזרה על רשב"י שייהרג בקרב ועפ"י גס בטלה

הגזירה, ולכן עשו שמחה ביום שמת בידי שמים ולא בידי אדם. ואח"כ פירש מילת הילולא שהעולם טועה בזה שמפרשים לשון שמחה, אלא הוא לשון הלל ושבח ליקרא דשכבי והספידו לשבח, כי כך הוא דרך ההספד שמהללים ומשבחים אותו ע"כ. ובאמת שרוב ככל המפרשים ביארו הילולא לשון שמחה כנזכר כמה פעמים בתלמוד ומדרשים. אלא החילוק כפי שכתבנו שההילולא למעלה וההספד למטה. ופה מה שעושים הילולא היינו דברי תורה בכנופיא גדולה ובפיוט ושירה זכר להילולא למעלה.

והנראה לומר בזה כי בודאי לכולי עלמא יום ל"ג לעומר הוא יום שמחה כי בו מסתיימים ימי האבל על פטירת כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא כנזכר בגמרא ובדברי הראשונים. [יבמות סב: ועוד]. וגם אין נופלים בו על פניהם [שו"ע אר"ח בהגה קלא, ו]. ואח"כ נוסד המנהג ללכת לקבר הרשב"י ולשמוח שם משום שנסמך ביום זה עם חביריו, ומזה נשתרבב המנהג לקראו יום ההילולא, וההמונים מאז החלו לכנותו יום פטירתו. ובדברי הראשונים לא נזכר מזה כלל. וראה בערוך השלחן [אר"ח תצג] שאחר שכתב ואומרים שנסתלק ביום זה, הוסיף וגם יצא מהמערה ביום הזה. והגאון החיד"א בספרו טוב עין [יח. פז] כתב שביום זה התחיל לשנות רע"ק לתלמידיו וחזרה עטרה ליושנה. ומדברי רבנו האר"י [שער הכוונות דפ"ו ע"א] משמע שעיקר השמחה ביום זה משום התגלות שם הקדוש אכד"ט שהוא רחמים ובו תלוי הבטחון בסוד בטחו בה' עדי עד. ומי כהרשב"י שהיתה לו מידת הבטחון בשלימות. והמהרש"א [מ"ק כח.] פירש משום שעברו שני שלישי ימי העומר רוב ימים שני חלקי מ"ט, לכן עושים יו"ט קצת. והגאון יעב"ץ פירש דמתגלה בו הוד שבהוד והוא ריבוי דינים וקי"ל פתחו כולם לחובה זכאי ולכן עושים בו שמחה. ועיין בדברי החתם סופר [יו"ד סימן רלג] שכתב טעם השמחה בל"ג לעומר משום שהמן ירד בו בח"י אייר. כי בט"ו אייר באו מדבר סין, וילוגו שלשה ימים ואח"כ ירד המן בל"ג לעומר. ובמעם לועז [בראשית תקעה] כתב משום סמיכת

ה' תלמידי רע"ק ביום זה. ועיין בילקוט יוסף [ח"ה דף תלד] שכתב יום ל"ג לעומר הוא יום שמחה וחדוה לכבוד התנא רשב"י ודקדק בלשוננו ולא הזכיר יום פטירתו. והוסיף ידו שנית בספרו שארית יוסף [ח"ג עמוד רלו ורלט] שהוא משום שמחת הרשב"י. ועי"ע שו"ת דברי מלכאל [ח"ג סי' כג] יפה ללב [ח"ב תצג, ב], כתר שם טוב [ח"ג 374], ובשו"ת מים חיים כתב דשאני רשב"י דהניח צדיק כמותו רבי אלעזר בנו, וגם משום דהרוגי מלכות לא ניתנו לקבורה ורשב"י ניתן. ועי"ע כבוד מלכים [ב, טו] משום שרשב"י לא גזר תענית בימיו כי לא היתה שום צרה בחייו. וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם.

לסיכום: מפורסם בפי העולם שיום ל"ג לעומר הוא יום פטירת הרשב"י. ואנו אין לנו ראייה ומקור לזה. אך בודאי שהוא יום שמחתו ובו נסמך להוראה ויצא בו מהמערה, ומצוה גדולה לשמוח ביום זה, וזכותו תעמוד לנו ולזרעינו ולזרע זרענו לבל תמוש התורה מאתנו, ויהא מגן לנו בכל יום בכל עת ובכל שעה כ"ר.

סימן מג

תיקון חצות ביום בימי בין המצרים

נשאלתי אודות מנהגינו לומר תיקון רחל בחצות היום בימי בין המצרים, אם הוא מנהג שחייבים בו ומה מקורו. ובאיזה ימים אין אומרים אותו כגון בערש"ק, ער"ח, ערב ט"ב ויום ט"ב עצמו. וכן אם יש לומר תיקון חצות בליל ט"ב.

תשובה: מקור המנהג מובא בדברי רבנו האר"י [שער הכוונות דפ"ט ע"ג] וז"ל "ענין בין המצרים והם כ"א ימים שבין י"ז תמוז עד ט"ב, מנהג טוב וכשר הוא מאוד לכל בעל נפש לשבת באבילות אחר חצי היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית, וטעם היות אחר חצות היום הוא, כי אז הוא התעוררות הדינים

בסוד כי ינטו צללי ערב, אשר לסיבה זו נשרף ההיכל אחר חצי היום, ודבר זה עושה תועלת גדולה בנפש האדם. וענין חצות לילה אין צורך להזכירו כי אפילו בכל שאר הלילות צריך להתאבל על החורבן ומכל שכן בלילות בין המצרים שצריך להוסיף בבכיה, ועליו נאמר שמחו את ירושלים וגו' כל המתאבלים עליה" עכ"ל. ובאמת שמנהג זה התפשט בכל גלילות הספרדים וגם האשכנזים בעיקר באר"י ובירושלים מקום המקדש, וכן בארצות תורכיה וכן בבל סוריה ופרס והודו ותימן, וכן מרוקו תוניס ועוד, והיו נוהגים לסגור החנויות והשווקים בשעת חצות היום ומתאספים בבתי הכנסת ואומרים בקול בכי ואניה סדר תיקון רחל ולאחריה שתי קינות והם: קול ברמה נשמע ביללה, ועל היכלי אבכה יומם ולילה, וכן נהגו בישיבת פורת יוסף להתאסף כל החכמים והתלמידים בצוותא מיום היווסדה ועד עתה. ועי"ע בפע"ח [שער כג פ"א], א"ר [תקמט, ד].

וכתב באיגרות הרמ"ז [סימן יב] "שאלת ממני הסדר שעושים באר"י בין המצרים, והוא כי בתיקון של הלילה מתעטפים בסודר כאבלים ומרבים בבכיה יותר מהנהוג, ובכל יום אחר חצות אומרים על נהרות בבל ומזמור לאסף, ושתי קינות ג"כ מעוטפים" עכ"ל. ועיין באיגרת רבי שלומיל [קובץ ע"י ג] שכתב "מ"ז בתמוז מתקבצים אנשי מעשה בצפת לבכנ"ס ויושבים על הקרקע ומקוננים על חורבן הבית שעה אחת בחצי היום אח"כ אומרים בקשת רחמים וי"ג מדות וקדיש" ע"כ. וכ"כ במנהגי אר"י למהר"א גלאנטי ז"ל "יום י"ז בתמוז בחצי היום מתקבצים בבכנ"ס ובוכים וקוננים ומספידים על שבאותו היום ובאותה עת נעשה ביטול שבסיבתו אנו גולים בארץ הגויים" ע"כ. ועי"ע בזכור לאברהם [או"ח ט], ובשמור שארית [ד"ז ע"ב] כתב שכן נהגו בירושלים ומנהג ותיקין הוא. והגאון החיד"א במורה באצבע [סימן ח, רל] כתב "טוב לומר סדר תיקון רחל בכל יום חול מבין המצרים אחר חצות. וכך נהגו באר"י תוב"ב עפ"י כתבי רבנו האר"י זצ"ל והוא מנהג ותיקין" ע"כ. ובספרו שם הגדולים [ספרים ק, 95] כתב "ובימי בין המצרים